

U o v o m b r o j u m o ž e t e p r o č i t a t i :

- ◆ **Atentat: Turobno stanje demokratije**
- ◆ **Jedan dan sa Radio FERN- om: Intenzivan govorni program**
- ◆ **Mišljenja: Prtljag starih navika**
- ◆ **Etika i kultura komuniciranja (5): Prvo strada etika, na kraju istina**
- ◆ **Internet i novinarstvo (3): Mostarski novinari i internet**
- ◆ **Kako sprovesti reformu javnog sistema radio – difuzije**
- ◆ **Vijesti**

Novosti o medijima

Svake druge sedmice
priprema agencija *SAFAX*,
Sarajevo
<http://www.mp-institut.com/>

◆ Novinarstvo i demokratija

◆ Mediji u tranziciji

Broj 44, Serija I

Sarajevo, 1. novembar 1999.

A t e n t a t

Turobno stanje demokratije

Željko Kopanja, novinar iz Banja Luke bori se za život. Njegova najveća “krivica” je što je pisao otvoreno, smiono, bez dlake na jeziku. Bomba, koja je pod njegovim automobilom eksplodirala 22. oktobra, je slika turobnog stanja demokratije i slobode duha koji vlada ovim prostorima. Gotovo cinično djeluju izrazi saosjećanja prema teško stradalom novinaru i gnjevni izljevi srdžbe predstavnika vlasti u Republici Srpskoj (i u Federaciji), zbog ovog “kukavičkog,” “monstruoznog,” “fašističkog” čina.

Ko je najodgovorniji što se vrše presije nad novinarima? Šalju im se prijeteća pisma, prisluškuju telefoni a “zainteresovanim” doturaju dojave o njihovim razgovorima. Uništavaju se repetitori, upada u redakcije. Kao “čiste istine” u novinarske lobije serviraju se podaci, fotografije i zabilješke iz tajnih policijskih, vojnih i državnih arhiva i na taj način preko medija otvara rat skrivenih moćnika.

Aktuelne vlasti snose veliku odgovornost za atentat na banjalučkog novinara. Najmanje zato što mu nisu dali tjelohranitelje kad je dobijao prijetnje, jer jedno je to novinarstvo koje radi pod zaštitom policije. Odgovornost je u tome što vlast tako malo čini da se svi ljudi, pa i novinari, mogu osjećati sigurno. Crv korupcije, unutrašnjih razračunavanja i denunciranja vlada ovim prostorima. Oni koji ne prihvate ovu “igru” dobiće po prstima, nogama. Ili će i sami pasti u paukovu mrežu intriga.

Intenzivan govorni program

Radio FERN iz Sarajeva osnovan je sredstvima međunarodne zajednice pred prve višestranačke izbore u BiH 1996. godine. To je bila prva radio mreža u BiH, koja je svojim signalom pokrila značajan dio teritorije oba entiteta. Nakon izbora 1998. godine FERN je izgubio karakter specijalizovane stanice "slobodni izbori" (Free Elections) i započeo svoju programsku transformaciju sa ambicijom da dugoročno ostane na ovoj medijskoj sceni.

U ponedjeljak, 4 oktobra, program je otvoren sa obnovljenom šemom. Kadrovski ojačana i nadahnuta svježim programskim idejama, ova stanica je pred sebe postavila cilj da bude najslušaniji i informativno najpouzdaniji radio program u BiH. Kreatori novog programa vjerovatno računaju da će na taj način brzo osvojiti simpatije slušalaca, a pred potencijalnim oglašivačima predstaviti se kao atraktivna i vrlo slušana radio stanica.

U utorak 19. oktobra pratili smo cjelodnevni program Radio FERN-a kako bi stekli utisak o njegovoj radio-foničnosti, atraktivnosti sadržaja, originalnim medijskim idejama, tematskoj izbalansiranosti.

Ko je to genijalac ?

Program je počeo u 5 sati i 30 minuta pregledom dnevne štampe. Obuhvaćene su sve dnevne novine iz oba entiteta. Presentacija se svodi uglavnom na citiranje naslova i podnaslova, bez pretenzije da se pročitaju ili prepričaju pojedini ekskluzivni odlomci iz novina.

U 6.00 slijedi prvi pregled vijesti. Vijesti tokom jutarnjeg i popodnevnog programa slijede svakih pola sata i traju tri do pet minuta, dok se između njih emituju flash vijesti, koje se sastoje od po jedne rečenice iz, uglavnom, već prezentiranih informacija. U svakom satu emituje se po jedan blok vijesti iz kulture, sporta i biznisa. Ove kratke "specijalizovane" emisije sastavljene su od informacija iz BiH, susjedstva i svijeta.

Od 6.00 zvanično počinje jutarnji program "Novi dan". Riječ je o otvorenom programu koji prožima obilje informacija. Ipak, centralno mjesto tih dana činilo je javljanje slušalaca koji glasaju za postavljeno pitanje – "ko je po vama najgenijalnija osoba

Novosti o medijima- na jednom mjestu o aktuelnim medijskim događanjima u Bosni i Hercegovini
Izlazi svakog drugog ponedjeljka na engleskom i bosanskom/hrvatskom/srpskom jeziku. Tekstovi domaćih autora objavljuju se na jeziku kojim se autor služi.

Izdaje: **Media plan** i
novinska agencija **Safax**
Urednik: Zoran Udovičić

Redakcija u Sarajevu:
Patriotske lige 30/III, Sarajevo;
Tel/fax:+387 71 213 078, 206 542
E-mail: safax-mp@bih.net.ba

Kancelarija u Banja Luci – SOS –
otvoreni telefon za novinare:
Grčka 4, Banja Luka
Tel/fax: 058 213 442

<http://www.mp-institut.com/>

**PREŠTAMPAVANJE DOZVOLJENO
UZ NAZNAKU AGENCIJE I AUTORA**

Zahvaljujući donaciji Fonda Otvoreno društvo Soros Sarajevo i Westminster Foundation for Democracy London domaćim medijima servis se dostavlja besplatno

dvadesetog stoljeća?”. Bar ovog dana, 19. oktobra, javljanja slušalaca su bila ispolitizirana i često izvan zamišljenog cilja redakcije (ukoliko je cilj bio da se dobije odgovor o ličnostima koje su ostavile naj snažniji pečat na svijet u ovom stoljeću). Po nekima su najveći geniji dvadesetog stoljeća bili Haris Silajdžić (“jer se bori za Bosnu”), Bogić Bogičević, (“jer je sačuvao Bosnu”), Alija Izetbegović, Mate Boban... Josip Broz Tito je tog dana dobio najveći broj glasova. Na mjestu je primjedba jedne slušateljke koja je kazala da mnogi ljudi uopšte ne znaju šta znači genij, te da su urednici – voditelji morali tamičenje za čitav izbor preciznije definisati i dati mu univerzalnu civilizacijsku karakteristiku. Kasnije je saopšteno “da se ubuduće neće uzimati u obzir ličnosti koje su se po nečemu istakle poslije 1992. godine”. Ovaj slučaj pokazuje kolika je odgovornost medija u sprovođenju anketa i istraživanja, koji treba da se zasnivaju na korektnim metodama i tehnikama.

Dobra strana ovih telefonskih kontakata je što voditeljica koristi priliku da dobije informacije od slušalaca: šta se događa u njihovom mjestu, kako se živi, kakvo je vrijeme...

Voditeljica “Novog dana” je elokventna, prijatnog glasa i njen relaksirajući, katkada neobavezni način vođenja programa, odgovara ovako koncipiranoj emisiji (u par navrata voditeljica razgovara i sa tonskim realizatorom, čime popunjava program i čini ga raznovrsnijim).

U 10.00 na programu je emisija “Radio Revolucija”. Riječ je o dvosatnom, političkom programu sastavljenom od dva dijela sa dva različita gosta. U prvom dijelu emisije u studiju je gostovao sarajevski profesor sociologije Jusuf Žiga i govorio na temu “istina o Bosni”. Žiga je nastojao da pobije tvrdnje nekih (uglavnom srpskih i hrvatskih) historičara da postoje “tri nacionalne Bosne”, suprostavljajući svoj stav o Bosni kao jednom biću “u kojoj se oduvijek živjelo skladno”. Emisija bi bila znatno zanimljivija da je Žiga u studiju imao nekoga ko ne razmišlja kao on i ko mu se sa svojim argumentima može suprostaviti. Ovako je emisija ličila na obračunavanje sa “nekim neprijateljima Bosne”, koji se uopšteno titulišu (npr. “razni antibosanski lobiji”, “pojedine srpske i hrvatske nacionalističke snage”). U drugom dijelu emisije gosti su došli iz Međunarodnog crvenog krsta i govorili o sociološkim istraživanjima vezanim za rat u BiH.

Voditelj profesionalno vodi emisiju. Zamjerka se može dati činjenici da i u ovoj emisiji slušaoci mogu da glasaju, ovaj put za najznačajniju ličnost u istoriji Bosne, što je slično ranije postavljenom pitanju o najgenijalnoj osobi dvadesetog vijeka. Sa svojim glasanjem slušaoci narušavaju ozbiljnost tema o kojima se govori. Mišljenja smo da je javljanje slušalaca trebalo ograničiti samo na razgovor o temi emisije.

Interesantno je da se u program javila jedna slušateljka koja je glasala za Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića. Voditelj nije uvažio njihov glas, uz obrazloženje “da oni mogu biti na listi kada se bude glasalo za one koji su najzaslužniji za najveću destrukciju Bosne”.

Iza vijesti u 12.00 slijedi emisija “Korak po korak” o izbjegličkoj problematici. Tema je zahtjev Helsinškog komiteta iz Bijeljine da se onemoguću kandidatura za izbore onima koji koriste više stanova. Ovu temu je obradio dopisnik iz Bijeljine. I voditelj emisije, i dopisnik, djeluju profesionalno i primjer su kako se pravi dobar radijski program i dobra novinarska priča.

Znanje gradi kvalitet

Od 12.30 na programu je emisija “Očima umjetnika”, koja tretira teme iz kulture. Povodom smotre hrvatskih pjevačkih zborova u Sarajevu, gosti u studiju su predstavnik

hrvatskog kulturnog društva “Napredak” iz Sarajeva i predstavnica jednog ženskog hora. Tokom ove emisije bilježimo školski primjer koliko je važno da novinar posjeduje široko znanje iz tematike koju obrađuje. Tokom razgovora, jedan slušalac, koji se javio u program, je optužio Hrvate u BiH da organizuju nacionalne manifestacije iz kulture, dok Bošnjaci kulturu tretiraju samo sa multietničke strane. Voditeljica je sjajno reagovala primjetivši da je nedavno u Gradačcu muslimansko kulturno društvo “Preporod” imalo takođe svoju smotru.

U drugom dijelu emisije bilježimo opširna javljanja dopisnika iz Banja Luke, koji govore o tamošnjoj pozorišnoj sceni, te gostovanje autora francuske pozorišne predstave o Srebrenici odigrane u Sarajevu.

Od 14 do 15 sati na programu je emisija, kako je rečeno, za zdravlje žene - “Femina”. Emisija prevazilazi svoju titulizaciju, jer se govori o gripi, bolesti na koju nisu imuni ni muškarci. Gost u studiju, specijalista opšte medicine, razgovara sa slušaocima i daje niz ljekarskih savjeta. Usput se reklamiraju i privatne ljekarske ordinacije i biljne apoteke. U suštini, riječ je o korisnom i radiofionski dobro napravljenom zdravstvenom magazinu.

Emisija “Da te pitam” slijedi u 15 sati. Gosti dolaze iz Penzionog fonda BiH. Pored prezentiranja informacija o aktivnostima ovog fonda, od kojih je u centru pažnje saradnja sa Penzionim fondom Republike Srpske, slušaoci se mogu uključiti u program. To je i namjena cijele emisije.

Od 16 sati se emituje trosatno izdanje otvorenog, kolažnog programa “Svijet danas”. Emisija je, kao i jutarnji program, ispresijecana brojnim informacijama iz politike, kulture, sporta. I u ovom programu telefoni su otvoreni za slušaoce, a tema je “kako preživljavate?”. Kao povod za razgovor su statistički podaci iz Republike Srpske, koji govore o tamošnjoj nesrazmjeri između visine plaća i potrošačke korpe. Međutim, prvi sat emisije slušaoci se ne javljaju u program, iako ih voditelj konstantno poziva. Dobro bi bilo analizirati (ako je situacija ista i drugim danima), da li je apstinencija poziva u to vrijeme rezultat velike privrženosti slušalaca za program neke druge radio stanice. Poslije sat vremena komunikacija je započela.

U okviru ove emisije emituje se i “Fern magazin”, informativno politička emisija u kojoj se šire obrađuju najaktuelniji događaji. Teme profesionalno razrađuje dopisnička mreža iz mjesta koje je u središtu događaja.

“Swatch sport” je jednosatna sportska emisija u 19 sati, nazvana očigledno po sponzoru. Pored dosta informacija iz međunarodnog i domaćeg sporta, opširno se obrađuje loše stanje u domaćem nogometu, pri čemu govore sportski fudbalski radnici iz bh premijer lige.

Od 20 sati na programu je muzička emisija “Za oktavu više”. Voditelj prezentira najšire varijacije pop-rock muzike. Ljubitelji muzike u ovom programu mogu čuti i neke stare pjesme, koje su odavno iščezle sa programa ovdašnjih stanica.

U 22 sata se prenosi centralna emisija Radija Slobodna Evropa na južnoslovenskim jezicima, potom se emituje noćni program, a zatim uključuje u satelitski program.

Za aktuelnost i konciznost

U ovom dijelu monitoringa osvrnućemo se samo na udarne (klasične) emisije vijesti koje se emituju svakih pola sata (tokom trajanja specijalizovanih emisija svaki sat). 19. oktobra zabilježeno je 21-dno izdanje ovih vijesti. U njima je prezentirano 156

informacija. Najveći broj njih se odnosi na BiH kao cjelinu (69), potom na vijesti iz svijeta (34). Slijede vijesti iz Federacije BiH (22) i Republike Srpske (13). Hrvatska je dotaknuta sa 10 informacija, a SRJ i Kosovo samo sa 8. Ovo je pomalo začuđujuće, jer je riječ o velikom, kriznom, i za ove prostore politički aktuelnom području.

Osnovna forma prezentiranih informacija je čitanje agencijskih vijesti. Izvori se uglavnom ne navode. Međutim, u par navrata je kroz vijesti spomenuto da se radi o Onasi, Beti i Bh Pressu. U manjem obimu se u vijestima koriste izvještaji sa lica događaja. Riječ je o konciznim izvještajima trajanja do jedne minute. Tokom monitorisanog dana redovno se javljao izvještač sa zasjedanja Parlamenta Federacije BiH. Za svako izdanje obezbijeđen je novi, aktuelniji raport, što pozitivno odskaka od prakse većine drugih stranica, koje u nekoliko izdanja vijesti "vrte" isti izvještaj, često već zastario i deplasiran. Pored Sarajeva, izvještači su još zabilježeni iz Banja Luke, Mostara, Prijedora i Drvara.

Vijesti su kratke i koncizne. Traju tri do pet minuta. Izuzetak je emisija u 12 sati koja traje 15 minuta. S obzirom da ne sadrži reportažne zapise, tonske izjave i druge forme koje obogaćuju radio ponudu, moramo konstatovati da se radi o monotonij emisiji u kojoj koncentraciju slušalac gubi nakon pet minuta.

U jutarnjim satima primjećeno je izvjesno nesnalaženje urednika u utvrđivanju hijerarhije vijesti. Naprimjer, u 6.00 vijest o ostavci američkog tužioca Keneta Stara se umješala između vijesti vezanih za krizu na ovdašnjim prostorima. U 7.00 prvo se čitaju vijesti vezane za BiH, a potom u vijestima iz svijeta se nalazi informacija o Paktu za stabilnost, čija je članica i BiH. Slijedi vijest iz Kolumbije, a potom samo jedna rečenica – izjava bugarskog predsjednika o Paktu stabilnosti – što je vjerovatno ostatak ranije prezentirane vijesti. Rani jutarnji sati ne bi trebali biti opravdanje za ovakve propuste.

Program za cijelu BiH

Radio Fern ima izrazito intenzivan govorni program, kakav nije zabilježen na ovdašnjim talasnim dužinama. To je zaista revolucionarna promjena čije efekte tek treba analizirati nakon izvjesnog vremena. Od 7 ujutro pa do 20 sati u programu je emitovano samo sedam ili osam kompletnih muzičkih numera. Iako po ovakvoj šemi Fern emituje tek od 4. oktobra, zasigurno je trenutno produkciono najjača stanica u BiH. Ukupan kvalitet programa je veći nego kod ogromne većine radio stanica u BiH. To je logična posljedica činjenice da trenutno na Fernu rade iskusni radio novinari koji se se kalili na drugim medijima, a posebice na nekadašnjem državnom radiju.

Evidentna je namjera Ferna da bude stanica koja će biti prihvaćena u sva tri "nacionalna dijela BiH" odnosno slušalaca svih nacija. Veliki broj informacija dolazi iz Republike Srpske i Federacije BiH, od strane dopisnika koji tamo imaju domicilno prebivalište. U vijestima iz kulture i sporta zastupljene su informacije i iz Srbije i Hrvatske, što je u znaku jačanja regionalne saradnje, ali i zadovoljavanja interesa Srba i Hrvata u BiH, koji su većim interesom vezani za dvije susjedne države. Nacionalna struktura zaposlenih, na osnovu identifikacije sa imenom i prezimenom, je mješovita. Međutim, bar na osnovu mnogobrojnih javljanja slušalaca tokom dana, izgleda da se Fern prvenstveno sluša na teritoriji Federacije sa bošnjačkom većinom, odakle dolazi ogromna većina poziva. Sa takozvanih hrvatskih teritorija pozivi najviše dolaze iz Drvara, dok iz Republike Srpske tog dana nije zabilježen nijedan poziv. Da li je u pitanju nedostupnost signala ili nešto drugo moći će se utvrditi kontinuiranom analizom, koju FERN, nadamo se, praktikuje.

Otvaranje programa slušaocima u svakom trenutku, sa zanimljivim temama (nasuprot praznoslovlja koje krasi mnoge radio stanice), predstavlja hrabar, demokratičan potez FERN-a. Nažalost, kultura komuniciranja ne krasi previše neke slušaoce koji se javljaju (čak svakog dana i po nekoliko puta). Slušaoci često politiziraju, skreću razgovor na sporedni kolosjek i temu o kojoj se razgovara prizemljuju do kiča. Otvoreni radio je rizik. Naizgled jednostavna radio forma, razgovor telefonom, traži od urednika još više znanja, snalažljivosti i profesionalne osposobljenosti za radio komunikaciju.

Tokom emitovanja programa se emituje kratki džingl sa sloganom "Slušate najpouzdaniji izvor informacija u BiH". Možda je ovaj džingl jedini kič za koji su odgovorni njegovi urednici. O tome, da li je neki medij napouzdaniji izvor informacija treba da odluče slušaoci, ili u krajnjem slučaju neka meritorna institucija. Već u startu se ovako samoproglasiti, djeluje hvalisavo i iritantno. (R.U.)

M i š l j e n j a

Nastavljamo da objavljujemo mišljenja radio- televizijskih stručnjaka koji iz različitih uglova analiziraju mogućnosti rekonstrukcije javnog radio difuznog sistema u BiH.

Prtljag starih navika

(Za Novosti o medijima piše Boro Kontić, glavni urednik Soros Media centra u Sarajevu i nekadašnji urednik Radija BiH)

Proveo sam godinu dana u Privremenom Upravnom odboru RTV BiH. Kao rezultat (kako se to na kraju birokratski zbroji) predložili smo nacrt Zakona o Federalnoj radio - televiziji i prijedlog za javnu RTV BiH. Zapravo, oba prijedloga podrazumijevaju da bi televizije bile javne, što podrazumijeva da su uglavnom finansirane iz pretplate, i program koji bi bio namijenjen najširim potrebama građana u Federaciji i BiH. Osim vijesti, filmova i sporta to znači značajan udio u šemi obrazovnog, dječijeg, dokumentarnog i sličnih programa. Isti princip treba da važi i za Radio - televiziju Republike Srpske.

Sada je na redu najkritičnija faza ovog posla. Da se to sprovede mogao bi se napisati popriličan tekst o predviđanjima kako će to izgledati, sa vjerovatno poraznim zaključkom kako nas očekuju mjeseci i mjeseci malih pomaka i velikih vraćanja unazad. Da li je moguće napraviti Federalnu radio - televiziju sa dva komplementarna kanala u kojem će na jednom dominirati bosanski, a na drugom hrvatski jezik, sa nacionalnim balansom u uređivačkom i novinarskom kadru? Ili, da li je moguće realizovati javni radio - televizijski program za cijelu BiH u kojem će učestvovati dvije entitetske radio televizije? Da li je uopšte u postojećem političkom okolišu moguće uraditi ovaj posao?

Pitanje javne radio - televizije u BiH eminentno je političko i to traje već 10 godina. Od prvih zahtjeva, početkom 90-tih, za tzv. nacionalnim kanalima u tadašnjoj Radio - televiziji Sarajevo, u osnovnom smislu ništa se nije promijenilo.

Stoga mi se čini ništa manje važnim da se govori o još jednom pitanju. Šta se promijenilo unutar ove kuće u poslednjih 10 godina? Moja je teza da se u mentalnom sklopu jedne takve mašinerije takođe nije promijenilo mnogo šta. Nekadašnja Radio - televizija Sarajevo do rata imala je oko 2300 zaposlenih i prihod od pretplate, koji je bio oko 90 odsto ukupnih prihoda. Pretplatu je plaćalo oko pola miliona domaćinstava u BiH i to je obezbjeđivalo relativno stabilan prihod. Manje je znano da su plate zaposlenih bile

zapravo vrlo niske, u poređenju sa ostalim medijima, gotovo bijedne. Nedavno sam razgovarao sa jednim novinarom iz tog vremena koji je sada u Londonu i koji mi je rekao da je njegova pripravnicička plata u Radio- televiziji Sarajevo, krajem osamdesetih, bila 100 maraka. Doduše, ako ste bili na uredničkom položaju to je bilo nešto bolje, ali u cjelini ispod prosjeka u drugim medijima.

Radilo se o tipičnoj medijskoj kući tog vremena sa povremeno vrlo komotnim odnosom prema obavezama. Postojalo je dosta ljudi koji su radili naporno, provodili dane i noći u smjenama, ali bilo je i dosta onih koji se danima nisu pojavljivali na poslu. Ono što je interesantno, jeste da to nije imalo većeg uticaja na plate, tako da ste zavisno od položaja u kategorizaciji mogli zarađivati mnogo više od onih koji su bukvalno noćivali u toj kući. Izgledalo je, kada se zaposlite, kako se to tada zvalo, "na neodređeno vrijeme", da do penzije mozete "duškati". Činjenica da vam je emisija slušanja, da program koji radite ima dobar odjek u javnosti, osim lične satisfakcije, nije imao veći značaj.

Ako se sve ovo da pripisati ondašnjem sistemu i totalnom odsustvu medijske konkurencije, šta bi se danas moglo reći? Da li se nešto u ovom opisu promijenilo i koliko? Prije deset godina reći da radiotelevizija ne mora imati više od 2000 stalno zaposlenih ljudi izgledalo je kao svetogrđe. Povremeno je trebalo toliko ljudi, možda čak i više, ali to je trebalo za velike kampanje koje traju samo nekoliko dana. Najčešće, mjesecima je bilo puno manje obaveza. Da li danas radiotelevizija mora imati 1200 ljudi sa stalnim zaposlenjem? Ili je bolje probati sa 300 (?) ljudi koji su zaista neophodni za redovni rad, a ostali da rade po ugovoru, koji se obnavlja i zaključuje samo onda kada ima posla ili projekata. Izaći iz sigurnosti "državne" službe u početku izgleda teško, za neke i dramatično, ali za one koji znaju posao uvijek ima ponuda. Vjerovatno je najteže prevazići činjenicu da je sada briga za zdravstvena i penziona davanja na vama. I da je borba za svaki posao normalni odraz konkurencije, odnosno da se svaki put morate dokazivati.

Oni koji su bili u prilici da vide kako rade novinari u zapadnim radio - televizijskim kompanijama ili novinama, mogli su se upoznati kako je naporna borba za održavanje statusa. Nije nikakvo čudo, naprotiv, pravilo je da dobitnik Pulicerove nagrade iste večeri po objavljivanju vijesti ostaje do kasno u redakciji jer mora da završi tekst.

Ima jedna interesantna činjenica kada su u pitanju mediji u BiH. U posljednjih 8 godina nastalo je na stotine novih radio i televizijskih stanica i isto toliko štampanih medija. Ali samo su novine propadale. Dosta ih se pojavilo na kioscima i poslije par ili nesto više izdanja nestalo. Nijedna od radio ili televizijskih stanica, koje su počele sa radom od 90-tih, nije nestala iz etera. Ima vjerovatno više razloga za ovo, ali jedan je neupitan. Novine su oduvijek bile na tržištu, i ako ima interesa, one se i kupuju. Kad taj interes nestane tada je sve jasno. Ima, doduše, jedna ohrabrujuća činjenica. Nikad nije kasno da pokušate ponovo.

E t i k a i k u l t u r a k o m u n i c i r a n j a (5)

U ovoj rubrici *Novosti o medijima* objavljuju tekstove o etici i kulturi komuniciranja iz pera poznatih svjetskih autora, kao i stručnjaka koji dobro poznaju medijske prilike u zemljama tranzicije i jugoistočne Evrope.

U ovom broju donosimo izvod iz knjige "Etika novinarstva", autora Dr. Stjepana Malovića, Dr Sherry Ricchiardi i Gordane Vilović (biblioteka Press/Izvori, Zagreb 1998)

Prvo strada etika, na kraju istina

Hrvatska medijska scena je u velikim previranjima i silnim promjenama u razdoblju od 1990. do danas. Gotovo je nemoguće uspoređivati današnje novinarstvo i stanje u medijima s onim u prethodnom političkom sustavu.

Demokratske promjene otvorile su vrata slobodi medija kakva nije postojala u prijašnjem političkom režimu. Istodobno, oštar utjecaj vlasti drži pod kontrolom jedan dio medija, pretežno onaj u državnom vlasništvu, tako da je velik broj novinara nezadovoljan zbog sputavanja, a međunarodna javnost odlučno i uporno naglašava kako je jedan od temeljnih preduvjeta za prihvaćanje hrvatske u svjetske integracije upravo sloboda medija.

Brojni su činioци koji negativno utječu na slobodu medija u Hrvatskoj. Najznačajniji je, bez sumnje, čvrsta riješenost stranke na vlasti da kontrolira najutjecajnije masovne medije o kojim bitno ovisi stvaranje javnog mišljenja. To se, prije svega odnosi na Hrvatsku radioteleviziju, Hinu te vodeće dnevne listove poput *Večernjeg lista*, *Vjesnika* i *Slobodne Dalmacije*. Različiti su putovi kontrole tih utjecajnih medija, ali najefikasnija je kontrola putem vlasništva. HRTV i Hina su u državnom vlasništvu i sve bitne odluke o tim medijima donosi Vlada RH i Hrvatski državni sabor. A s obzirom na to da vladajuća stranka u potpunosti može kontrolirati i i Sabor i Vladu, to znači da su najutjecajniji mediji u izravnoj funkciji HDZ-a. Ništa bolje nije ni s najutjecajnijim dnevnim listovima: vlasništvo je i tu bilo onaj bitni činilac koji je određivao političku orijentaciju tih novina. *Večernji list*, najprodavaniji dnevnik koji se uspio osloboditi utjecaja SK i proglasio se krajem 80-tih "nezavisnim dnevnikom", najprije je bio u većinskom vlasništvu Mirovinskog fonda, koji ga je u munjevitoj transakciji obavijenoj velom tajne prodao krajem 1997. misterioznim, javnosti nepoznatim vlasnicima iz inozemstva. Javna je tajna kako su pravi vlasnici osobe vrlo bliske vladajućoj stranci. *Slobodna Dalmacija* prva je prošla put od državnog do privatnog vlasništva, također u skandaloznim uvjetima. Njezina vlasnička transformacija ni danas nije do kraja gotova. *Vjesnik* je imao "mirniju" transformaciju, držeći se uglavnom na ovaj ili onaj način vlasnika koji su ili izravno državni ili pak posredno (Privredna banka, Hrvatska tiskara, fondovi i sl.)

Zbog čega je to važno? Vlasnička struktura izravno utječe na uređivačku politiku medija. Ako su vlasnici medija tržišno orijentirani i žele da uspjeh medija ovisi o novinarskoj kvaliteti, te da budu glas javnosti, kritičar društvenih anomalija u službi naroda, onda će i omogućiti takvu uređivačku politiku koja će prakticirati novinarstvo na najbolji mogući način.

Stranke, bez obzira na političku orijentaciju i popularnost među biračima, nemaju takve zamisli o medijima. Mediji su strankama potrebni za popularizaciju njihove politike, promicanje njihovih političkih stavova, opravdanje njihovih političkih poteza, zataškavanje njihovih promašaja i hvaljenje njihovih uspjeha. No, to ne mora ujedno biti i opći, društveni interes. Kojiput je upravo suprotno.

Novinari koji rade u medijima koji su pod izravnom kontrolom neke političke stranke ili društvene skupine suočavaju se s izrazitim etičkim problemima. Kako ostvarivati svoju novinarsku zadaću ako je ona u suprotnosti s politikom stranke koja kontrolira medij? Praksa je vrlo jasna; ili se novinar mora pokoriti proklamiranoj uređivačkoj koncepciji, ili mora napustiti taj medij. Pokoreni novinari žive i rade pod strahovitim etičkim preopterećenjima, frustrirani su i postaju nezadovoljni. Bježe na

sporedne teme, priklanjaju se samocenzuri, a nerijetko napuštaju profesiju. Na njihovo mjesto dolaze mladi, neiskusni novinari koji nemaju alternativu. Prihvaćaju uvjete koje im nameću vlasnici, sretni što mogu raditi. Profesionalno neznanje i neiskustvo ne pruža im mogućnosti da se izbere za bolji profesionalni položaj. To nesretno vrzino kolo srozava profesionalnu razinu novinarstva. Malobrojni slobodni mediji dobivaju istodobno epitete neprijatelja, slugu međunarodnih organizacija koji se prodaju za "Judine škode" ili se proglašavaju, najblaže rečeno, za sumnjivce koji traže neku istinu a da i sami ne znaju šta hoće.

Iskusni profesionalni novinari koji drže do svojih zanatskih standarda teško mogu promijeniti takvo stanje. Samo šira društvena klima koja će omogućiti razvitak stvarnih medijskih sloboda može utjecati na promjene na bolje. Ujedno, nužno je razvijati profesionalno obrazovanje novinara kako bi se mogli znanjem i sposobnostima oduprijeti gušenjima medijskih sloboda.

Prva i najčešća žrtva takvog medijskog stanja jest etika, a krajnja žrtva je istina. Stoga se među hrvatskim novinarima vode dugotrajne i često žestoke rasprave o etičkim pitanjima profesije, moralu i zanatskim preduvjetima za obavljanje novinarskog posla. Kada se svemu tome pribroje i ratne godine, koje su za novinarstvo bile poseban i izuzetno zahtjevan izazov, onda je slika hrvatskoga novinarstva u pogledu etičkih problema jasno zaokružena.

I n t e r n e t   i   n o v i n a r s t v o   (3)

Mostarski novinari i internet

Internet je vrsta oglasne ploče na koju pojedinac ili institucija može postaviti svoje obavijesti, slažu se mnogi. Tiskovni mediji u svoje Web sites unose čitav sadržaj ili dio, a mehanizam hiperteksta upozorava na druge informacije na Internetu, čiji je sadržaj povezan s onim što je u njima napisano.

Takav slučaj kod Web siteses medija u Bosni i Hercegovini autorica ovog teksta nije uočila. Navedena situacija se, u najblažem slučaju, doimlje čudnom, jer mnogi mediji o istim događajima i osobama pišu sa oprečnih stajališta. Na cenzuru konvencionalnih izdanja smo naviknuti, a novinari je često navode kao otežavajuću okolnost u svom radu. No, s druge strane, cenzura Interneta u Bosni i Hercegovini, kao ni drugdje, nije moguća. Pa, i ako postoji strah, odgovornost se lako može izbjeći ugradnjom poveznice koja će čitatelju omogućiti uvid i u događaj obrađen na drukčiji način.

Istodobno, Web izdanja konvencionalnih medija su samo loš pokušaj preslika konvencionalnih medija, što je teško shvatljivo, s obzirom na to da se veliki broj ovih medija na Internetu predstavlja već od davne 1996. godine.

Da li je Internet u BiH novinarstvu samo pomodni trend ili potreba korištenja novog medija, pokušati ćemo saznati analizom jednog istraživanja među mostarskim novinarima.

Istraživanje je provela autorica ovog teksta uz pomoć studenata četvrte godine Studija novinarstva Sveučilišta u Mostaru. Istraživanje je provedeno u lipnju 1999. godine pomoću ankete. Anketirano je 25 mostarskih novinara sa po 18 zatvorenih i jednim otvorenim pitanjem. S obzirom na cilj istraživanja, koliko mostarski novinari koriste Internet, simptomatičan je podatak da NITKO od njih ne koristi Internet za prikupljanje podataka, pa čak ne koristi ni Web stranice drugih masovnih medija za prikupljanje

informacija u svom novinarskom radu. Istodobno, novinari, pa čak i urednici, u medijima koji imaju svoje Web siteses, ne znaju da ih imaju, ili odgovaraju da ih nemaju. To bi bili najznakovitiji zaključci dobiveni istraživanjem, no pođimo slijedom.

Među ispitanicima su 15 žena i 14 muškaraca. Uglavnom su mlađe dobi (6 mlađih od 25 godina, 10 između 26 i 30 godina, 2 između 31 i 35 godina, 3 između 36 i 40 godina, jedan između 51 i 60 godina, a tri anketirana novinara su stariji od 60 godina). Od toga je: 13 novinara, tri su glavni urednici, 7 urednici, jedan novinar dopisnik i jedan spiker. Izobrazbe što se tiče: 10 ih ima završenu srednju školu (od kojih su dvojica urednici), 6 višu školu (pedagošku ili poslovnu), a 9 ih ima završenu visoku školu (uglavnom Filozofski fakultet ili Fakultet političkih znanosti). Anketirani novinari u prosjeku imaju po 9 godina staža u novinarstvu. Dvanaest anketiranih novinara je uposlono na televizijskim postajama, 11 na radio postajama i 2 u tiskovnim medijima.

Svih 25 anketiranih novinara su papir naveli kao način predaje rukopisa u svojoj medijskoj organizaciji.

Na pitanje: ima li Vaša organizacija Web stranicu, 16 novinara je odgovorilo da nema, 5 da ima, a 4 da ne zna. No, analiza prisutnosti BiH MEDIJA na Internetu je neke od ovih podataka pokazala netočnima.

Odgovori na sljedeća pitanja su pokazali da samo jedan novinar sudjeluje u izradbi Web stranica svoje medijske kuće, a 2 novinara imaju osobne Web stranice.

Odgovori na pitanja: koristite li osobno Internet za prikupljanje podataka, gdje se uključujete na Internet, koliko su po Vašem sudu pouzdane informacije dobivene preko Interneta, koliko informacije sa Interneta mogu koristiti novinarima, te, u kojoj je situaciji Internet najkorisniji, su međusobno, ili u odnosu sa drugim pitanjima iz ankete - kontradiktorni. Odgovori su nastali proizvoljnim zaokruživanjem ponuđenih odgovora, što se lako zaključilo analizom cjelovitih anketnih listova, te ih za ukupnu analizu stanja ne možemo smatrati vjerodostojnim.

Neposredno promatranje se, prema rezultatima ankete, najviše koristi u novinarskom radu (oko 45%), slijede izvori iz novina i časopisa (30%) te osobni telefonski kontakti koje većina anketiranih novinara smatra i najkorisnijima. (mr. Marija Putica)

K a k o s p r o v e s t i r e f o r m u j a v n o g s i s t e m a r a d i o - d i f u z i j e

U novembru počinje druga faza dodjele dozvola

Okruglom stolu o temi “Uspostavljanje javnih rtv servisa u BiH”, održanom u Tuzli 28. oktobra, nisu prisustvovali zvaničnici i urednici Radio – tekevizije BiH i RTV Republike Srpske, na koje se ova tema odnosi. Dva novinara iz ovih kuća, koji su pratili okrugli sto, nisu ništa rekli. Nešto rasprave bilo je o položaju kantonalnih i opštinskih rtv stanica u svjetlu rekonstrukcije velikih mreža.

Šef odsjeka za odnose sa javnošću IMC, Dieter Lorain, iskoristio je priliku da najavi da u novembru počinje druga faza izdavanja dugoročnih dozvola za korišćenje frekvencija na period od dvije do pet godina. U prvoj fazi dozvole su izdane na šest mjeseci i to svim radio i tv stanicama koje su ispunile predviđene uslove i uredno podnijele prijavu. On je takođe najavio skoro ustanovljavanje jednog dokumenta o specifičnim pitanjima vezanim

za medije, kako bi se ostvarili osnovni ciljevi kao što su “mediji bez uticaja politike” i njihovo transparentno finansiranje.

“Da bi druga faza bila uspješna potrebno je izvršiti kategorizaciju na privatne i javne RTV stanice, stvoriti fer konkurenciju za dobijanje dozvole i započeti proces natjecanja za frekvencije” rekao je Lorain. Za dobijanje dugoročne dozvole neophodno je zadovoljiti određene uslove kao što su: tehničko-pravni uslovi, etnička struktura zaposlenih, i kvalitet programske šeme. Neće se primjenjivati aukcijski sistem (ko da više novca za dozvolu), već takmičarski (ko zadovolji više predviđenih kriterija).

V i j e s t i

Festival radio-stanica RS u Prijedoru

Na Sedmom festivalu radio stanica Republike Srpske u Prijedoru je, 16. oktobra, svečanim uručivanjem nagrada proglašeno jedanaest najuspješnijih ostvarenja u radio novinarstvu RS za ovu godinu.

U kategoriji informativno-političkih emisija dodijeljene su dvije prve ravnopravne nagrade, i to Radio Kneževu za “Kneževske vijesti” i Radio Prijedoru za informativnu emisiju “Dnevnik”. U kategoriji reportaže prva nagrada je uručena za reportažu “Legenda o dolu i đavolu” autora Milana Pilipovića iz Radio Gradiške

Dodijeljene su i tri nagrade za ekonomsko-propagandne poruke (spotove) Radio Doboju, Fri radiju iz Prijedora i Radio Prnjavoru. Za slobodan izbor specijalne emisije u trajanju do 30 minuta dodijeljena je nagrada za emisiju “Povratak” autora Obrada Nikičevića i Ljiljane Koščice iz Radio Srbca, koja je realizovana u projektu “Probijmo barijere, razbijmo tabu”. Ovaj projekat je organizovala agencija SAFAX/Media plan i u njemu je učestvovalo 8 radio stanica iz Federacije BiH i Republike Srpske. Nagradu za komentar - “Stop švercu” dobila je Mira Zgonjanin, urednik Radio Prijedora.

Zašutio Slobodni radio Prijedor

Slobodni radio Prijedor, koji emituje svoj program iz mjesta Lušci Palanka (Federacija BiH), prestao je sa radom 1. oktobra ove godine zbog neisplaćenih plaća radnicima. Naime, zaposlenima u ovoj radio-stanici, za koju je opremu kupila prijedorska dijaspora, duguje se ukupno 34 hiljade KM, dok dug za struju i telefon iznosi više od 15 hiljada KM. Zaposleni u ovoj kući, prvenstveno izbjegla i raseljena lica, za pomoć su se obratili mnogim institucijama. Nažalost, do sada je stigla samo pomoć u iznosu od 1 000 KM iz opštine Tuzla.

U Sarajevu predstavljena beogradska *Republika*

“Skriveni delovi istorije”, naziv je izložbe povodom 10 godina postojanja *Republike*-glasila građanskog samooslobađanja protiv stihije straha, mržnje i nasilja iz Beograda, koja je uz pomoć Asocijacije nezavisnih intelektualaca KRUG 99 upriličena 21. oktobra u Sarajevu. Cilj ove manifestacije je da prikaže i objasni aktivnosti i ulogu demokratske alternative u bivšoj Jugoslaviji, u novonastalim državama, a posebno u Srbiji, koja je, kako je naglašeno, pružala snažan otpor zlu, mržnji, nasilju, ratu i nacionalističkim histerijama.

“Postoje akteri, fotografije, ideje građana o kojima obični ljudi ništa ne znaju, jer su oficijelni mediji svjesno skrivali istinu o ovoj vrsti otpora i borbe za ljudska prava i demokratiju. Ova izložba dokumentuje priču o tim akterima koji su poraženi u svojim naporima da nešto učine na sprečavanju strašnog rata koji je dolazio “ poručio je profesor Gajo Sekulić otvarajući izložbu.

Radio postaje Drvar i Mostar nastavljaju emitovanje

Direktor IMC, Krister Thelin, formalnom odlukom je dozvolio Radio postaji Drvar da ponovo počne sa emitovanjem od 22. oktobra 1999. Ova odluka je uslijedila nakon pristanka stanice na predložene izmjene u programu u skladu sa svojom dozvolom i IMC Kodeksom. Ove promjene uključuju: upriličivanje redovnih zajedničkih intervjua sa gradonačelnikom i zamjenikom gradonačelnika Drvara, nastavak prakse dovođenja gostiju iz inostranstva, emitovanje programa o pitanjima povratka, mogućnost uključivanja u BORAM mrežu RTV stanica BiH, te emitovanje dječijih i drugih programa iz drugih dijelova BiH.

Nekoliko dana poslije, 27. oktobra, i Hrvatskom radiju postaji Mostar, čije je emitovanje bilo suspendovano od 15. oktobra, dozvoljeno je ponovno emitovanje programa. Odluka je uslijedila nakon što je ova radio-stanica prihvatila predložene izmjene u programu: intervjue sa BiH zvaničnicima koji su članovi svih konstitutivnih naroda, redovno gostovanje međunarodnih predstavnika, te uključivanje dodatnih programa dostupnih iz drugih dijelova BiH.

Početkom oktobra IMC je zabranio emitovanje Radio Drvaru na 90 dana zbog emitovanja nacionalističkih pjesama. Nekoliko dana kasnije ista sudbina je zadesila i Hrvatski radio postaju Mostar zbog učestalog emitovanja saopštenja HVIDR-e (hrvatski ratni veterani), koja je pozivala narod da se suprostavi trupama SFOR-a u akciji zaplijene nelegalnog oružja i dokumentacije u Mostaru. ●

Na pragu novog vijeka

◀SLUŠAJTE SVOJIM UŠIMA! ◀GLEDAJTE SVOJIM OČIMA! ◀MISLITE SVOJOM GLAVOM!

Savjet Media plan Instituta:

Prof. dr. Muhamed Nuhić, Hamza Bakšić (Sarajevo); Perica Vučinić (Banja Luka); mr. Lenart Šetinc (Ljubljana); prof. dr. Mario Plenković (Zagreb); mr. Louis de la Ronciere (Paris); mr. Aleksandar Todorović (Montreux); prof. dr. Slavo Kukić (Mostar); prof. dr. Miroљjub Radojković (Beograd).